

THÂN PHẬN THI SĨ TRONG CHẾ ĐỘ ĐỎ: YEVGENY YEVTUSHENKO

Nguyễn Mạnh Trinh

Có lẽ, Yevtushenko được những người miền Nam Việt Nam biết đến nhiều hơn vào năm 1967 khi ông gửi thư tranh luận với John Steinbeck, một Nhà Văn Hoa Kỳ, Giải Nobel Văn Chương năm 1962, về đề tài chiến tranh Việt Nam. Hai người coi như đặt ở hai vị trí chính trị đối nghịch trong cuộc chiến tranh lạnh để nói về những vấn đề như tự do, hòa bình... Còn với những người miền Bắc thì tên tuổi của Yevgeny Yevtushenko được nhắc nhiều và quen thuộc hơn. Thơ ông được chuyển ngữ nhiều bài khá thông dụng và được giới trí thức Việt miền bắc có nhiều cảm tình...

Thĩ Sĩ Nga Yevgeny Yevtushenko

Trong biến cố Hồng Quân Nga – Xô Viết xâm chiếm Tiệp Khắc năm 1968, Yevgeny Yevtushenko đã trả lời một cuộc phỏng vấn như sau:

“ Dĩ nhiên, tôi đã đứng ở bên cạnh biến cố mùa Xuân Tiệp Khắc từ “chủ nghĩa xã hội” dưới cái nhìn nhân bản. Và đó là một ngày cực kỳ khủng khiếp với tôi trong cuộc đời mình khi những xe tăng của Hồng Quân tràn qua biên giới Tiệp Khắc. Bởi vì tôi có cảm giác trong thực thể là ngày ấy những chiếc xe tăng nặng nề của chúng ta cán lên lưng tôi, gãy vụn xương sống tôi. Thật là ghê khiếp. Như những ý tưởng tàn phá tôi một ngày. Và, rồi tức thì tôi đánh điện phản đối. Và tôi cũng ngay lập tức viết một bài thơ về biến cố đó.

Tôi không muốn tin tưởng từ khi giây phút cuối cùng tôi nhớ lại chúng ta ngồi cùng với nhau ở Crimea và chúng ta đã nói về sự việc ấy. Tôi luôn luôn lý tưởng hóa một cách tuyệt đối và tôi không thể nào đóng vai một người nào khác với chính tôi. Tôi không bao giờ mất đi niềm hy vọng dù trong những thời điểm khó khăn nhất. Và tôi cũng nhớ rằng tôi thật lãng mạn khi kêu lên “Không thể nào xảy ra chuyện như vậy” Và một trong những nhà văn đầy kinh nghiệm, là một cựu chiến sĩ của Thế Chiến Thứ Hai, đã nói với tôi: “Genya, Genya, tôi thèm muốn được như ông với cái lý tưởng của ông. Có thể trong giây phút này, khi chúng ta ngồi với nhau và nói về chuyện ấy, thì xe tăng của Brezhnev đã tràn qua biên giới Tiệp Khắc”. Ngày kế tiếp tôi nghe trên đài phát thanh và biết rằng điều mà tôi nghĩ về chuyện ghê gớm ấy đã xảy ra. Tôi nói với ông rằng đã có thời gian đầu tiên trong đời mình yôi đã có ý nghĩ tuyệt đối gần như đến nỗi tự tử. Và khi có những người khen ngợi tôi vì sự can đảm khi đánh điện thư phản đối cũng như làm thơ đề cập đến. Nhưng thực ra, đó chẳng phải là can đảm mà chính là nỗi lo sợ bởi vì chính tôi đã tự cứu mình từ nỗi ám ảnh tự tử bằng cách hoặc là đánh điện thư hoặc là tôi không thể sống với những tàn phá tri thức khi tôi cúi đầu câm lặng.

Bài thơ của tôi được chuyển ngữ sang tiếng Tiệp và đọc trên đài phát thanh. Tôi rất vui sướng khi biết có nhiều người Tiệp đã nghe bài thơ ấy. Nhiều năm sau tôi trở lại thăm xứ Tiệp và có một người đàn bà đã chặn tôi ngoài đường phố để nói

“Tôi là một cô giáo dạy môn Nga ngữ và văn học Nga tại Prague. Khi xe tăng của các ông tràn qua biên giới, tôi vào lớp học và nói với các đứa trẻ học trò tôi là tôi sẽ không nói về hoặc dạy về văn học Nga nữa. Nhưng sau đó hai ngày, khi tôi đọc bản điện thư phản đối của ông, tôi bỏ lời thề ấy và trở lại trường học dạy lại những chương sách về văn chương Nga Xô. Đó là một thành tựu lớn lao của tôi còn vĩ đại hơn là đoạt Giải Nobel Văn Chương nữa”.

Nhưng , đó lại là một thảm kịch ghê gớm cho tôi, bởi vì tôi không phải là một người chống cộng. Tôi đồng ý với Jean Paul Sartre rằng Thế Kỷ 20 đã khai sinh ra hai quỷ dữ: “Cộng sản cuồng tín giáo điều kiểu Stalin và thứ hai là con quỷ chống cộng. Và tôi nghĩ rằng Chiến Tranh Lạnh là khoảng lịch sử khủng khiếp của cuộc đấu chiến giữa hai quái vật, hai quỷ dữ. Và chúng đối đầu nhau, lôi cuốn theo dân chúng hai bên, xé nát những liên hệ, bẻ gãy những tâm cảm, tàn phá những tâm hồn nhân bản. Và đó chính là những thảm kịch lớn nhất của thời kỳ Chiến Tranh Lạnh...”

Được coi như một nhà thơ nổi tiếng của thế hệ thi ca Nga sau chế độ của Stalin, thơ của ông lúc nguyên thủy đã biểu hiện ảnh hưởng của Mayakowsky và khuynh hướng trung thành với đảng cộng sản, nhưng với nhiều bài thơ trong tập “The Third Snow” xuất bản năm 1955, ông được coi là một phát ngôn viên có bề thế của giới trẻ Nga Xô sau thời kỳ Stalin. Trong thời kỳ cầm quyền của Khrushchev và Brenev, ông được đi ra ngoại quốc trong chuyến du hành dài. Yvetushenko là một người phê phán chế độ nhưng vẫn được hưởng nhiều đặc quyền đặc lợi.

Ông sinh năm 1933 tại Zima ở Irkutsk và coi như thế hệ thứ tư của gia đình những người phản kháng chế độ của dân Ukrainians và lưu đày lên hoang địa Siberia. Năm 1944, khi 11 tuổi ông được về Moscow để học và nhập học viện nghệ thuật văn chương Gorky từ năm 1951 đến 1953. Cũng có lúc ông theo cha làm cuộc khảo sát địa lý ở Kazakhstan và Altai.

Tác phẩm thi ca đầu tiên quan trọng là “Zima Junction” in năm 1956 nhưng tác phẩm làm ông được biết nhiều nhất cả ở trong nước Nga và thế giới là “Babi Yar” in năm 1961. Thơ lên án chế độ phát xít Đức Nazi và cũng như các chế độ chuyên chế thư lại ở Nga. Bài thơ này không được in ở Nga cho đến năm 1986 mặc dù được đọc ở nhiều nơi kể cả ở nước ngoài. Tập “The Heirs of Stalin” dù được sự chấp thuận trên tờ Pravda nhưng cũng bị cấm tới năm 1987. Tập thơ gồm những lời báo động sự ngụy trị của bóng ma chuyên chế thời Stalin vẫn còn ngụy trị trên nước Nga.

Bài thơ “Again a meeting” , của Yevgeny Yevtushenko với bản dịch Anh Ngữ của Albert C, Todd nói về cuộc họp của Hội Nghị Liên Hiệp Các Nhà Văn năm 1957 tại Mạc Tư Khoa khi tiểu thuyết “Not by Bread” của Vladimir Dudintsev và “The Thaw ” của Ilia Ehrenburg bị phê phán kịch liệt vì là những phản ứng đòi hỏi thay đổi tức thời của giai đoạn hậu Stalin

Lại hội họp, ồn ào, khô khan,
nửa hội thảo
nửa cùng nhau dối trá
Những bàn tay ngoan ngoãn
Giơ cao bầu phiếu,
Là thiếu vắng tiếng nấc nức nở của tình cảm
Nén sâu cổ họng anh
Khi tạo thành
Những trao đổi dịu dàng
Đến những bạn hữu bị khai trừ
Đang trong vòng quay nghiệt ngã ?

Loại thiếu số nào
Mà niềm chân thành còn vững vàng ?
Chỉ có hai bàn tay,
Hai bàn tay độc nhất
Của phiếu bầu thiếu số can trường,
Khi đám đông đa số bốc mùi khó ngửi.
Chúng không phải là Bolsheviks
Mà chính là bọn thối tha "Bullshit -vits"
Chúng chẳng phải là chiến sĩ
Của cách mạng
Mà là quân lính
Của công cụ chính trường
Ôi, bạn hữu tôi
Đã nín lặng hữu lý
Nhưng sự yên lặng khiếp nhược
Cũng là sự bội phản
Ôi, danh từ đa số, danh từ đám đông
Là kẻ sáng chế ra và cũng là nạn nhân của làm lỗi
Như rất nhiều thời gian
Đã đau xót, đã gãy đổ
Bạn đã chẳng còn quyền hạn chọn lựa
Để thành một thượng đế
Cái đa số không hiện hành
Đã không còn uy lực
Trong những đống hèn tôi thấy
Từ những ban tặng của đời sống vô hình
Nhưng vô hiệu lực vẫn là những đồng thuận bất lương
Của đám đông đa số
Và chính quyền lực là
Của sự phản kháng của thiếu số lương thiện...

Yevtushenko đòi hỏi sự tự do rộng rãi trong nghệ thuật. Ông tấn công mạnh vào những sai sót của chế độ Stalin và những chế độ chuyên chế tiếp sau. Trong thập niên 50 và 60, ông có vị thế của một thủ lĩnh giới trẻ Nga. Đến năm 1963 ông đi du lịch dài hạn tại các nước Tây Phương. Ông xuất bản "A Precocious Autobiography" bằng Anh Ngữ với tất cả những chi tiết về cá nhân cũng như sở thích được bày tỏ.

Bài thơ "LOSS", nói lên một tâm trạng của một thời thế của một người Nga "Russia đã mất Russia trong Russia. Khi Russia lại tự mình đi kiếm chính mình".

Mọi người đều là lãnh tụ, nhưng chẳng có ai dẫn đường
Chúng ta đã ngẩn ngơ với những khẩu hiệu và băng hiệu mang theo
Và những sương mù trong đôi tay chúng ta
Khi mỗi người đã lầm lẫn
Và mỗi người tự thấy tội lỗi về những điều nào đó
Chúng ta đã đi từng bước trong sương mù
Trong máu đỏ ngập lên tới mắt cá chân
Thượng đế ơi, đã trừng phạt chúng tôi đầy đủ
Hãy tha thứ và thương xót chúng tôi
Có phải sự thực rằng chúng ta không hiện hữu lâu dài ?
Hay chúng ta chưa sinh ra đời ?

Chúng ta sơ sinh bây giờ ,
Nhưng sẽ đau đớn biết bao khi tái sinh lần nữa...

Trong cuốn "A Proccocious Autobiography" này, coi như một thiên tự truyện, ông đã viết về những đoạn đường tiến triển của sự nghiệp thi ca của ông. Thời đại Stalin là một thời kỳ mật vụ kiểm soát mọi sinh hoạt quốc gia nên sách vở ngoại quốc của thế giới bên ngoài rất hiếm quý. Chỉ về sau này những sách mới được in chứ thời đó là của châu báu. Tuy vậy, ông cũng kiếm được để đọc nhờ bạn bè. Những sách mà ông kể tới như sách của Marcel Proust, Freud, John Steinbeck, St Exupery, Remarque, Faulkner, Nietzsche, Thomas Mann...Về thơ ông tìm đọc Walt Whitman, Rimbaud, Baudelaire, Paul Verlaine, Rilke, TS Elliot, Robert Frost...Và dĩ nhiên ông cũng đọc những Nhà Văn Nhà Thơ vĩ đại của Nga trước thời cộng sản.

Trong những nhà thơ mới của Nga ông đã đọc Tvardovsky: "Tvardovsky cho tôi cảm giác về sự nói rõ mọi việc quá thành đơn giản như một cuốn truyện bằng tranh cho thiếu nhi...Cho đến giờ này, tôi vẫn nghĩ ông đã tự giới hạn thơ mình trong nhiều ngữ nghĩa không cần thiết". Ông cũng đề cập nhiều đến Boris Pasternak, người mà về sau đoạt Giải Nobel Văn Chương nhưng bị buộc phải khước từ.

Viết về Pasternak, Yvetushenko có những phát giác kỳ thú, của một người thông cảm với nhiều chia sẻ. Ông viết:

"... Pasternak lúc bấy giờ đối với tôi không thể hiểu được. Ông có vẻ khó khăn quá và tôi không theo được dòng tư tưởng của ông trong sự rối rắm của hình ảnh mà thơ ông có. Barlas (một người bạn của Yvetushenko) đọc đi đọc lại cho tôi nghe rất nhiều lần những bài thơ và vô cùng kiên nhẫn trong cố gắng giải thích những gì mà thơ ca chuyên chở. Tôi nản chí vì chẳng thể hiểu được bất cứ điều gì. Tôi không bao giờ có tính kiêu căng đến xuẩn ngốc không hiểu được những điều thi ca nói đi trách móc người thi sĩ mà không tự vấn trách móc mình. Với những cá nhân như thế câu đầu mỗi chót lười "Tôi không hiểu" có vẻ trịch thượng kiêu hãnh. Họ không biết rằng như vậy chỉ chứng tỏ sự hạn hẹp của suy nghĩ của họ mà thôi. Trước tiên, phải hiểu được Thi Sĩ muốn nói gì rồi sau đó mới có thể chê hay khen chính xác được. Và tôi được ban thưởng như trong một phép lạ. Một bữa, Pasternak tự nhiên sáng rực rỡ như mặt trời ban ngày. Và từ đó, trong nhận xét của tôi, ông cực kỳ đơn giản, như đơn sơ tự nhiên của trời với đất vậy..."

Năm 1972, Yvetushenko đã có nhiều thành quả với vở kịch "Under the skin of the statue of liberty". Trong thập niên 70 ông có nhiều hoạt động đáng kể viết tiểu thuyết, đạo diễn phim ảnh, tham dự bộ môn nhiếp ảnh. Ông cũng thẳng thắn bày tỏ thái độ chính trị bằng những phát biểu khá gay gắt. Năm 1974 ông ủng hộ Solzhenitsyn khi tác giả được Giải Nobel Văn Chương bị bắt giam và lưu đầy biệt xứ ra ngoại quốc . Năm 1989 ông được bầu vào Quốc Hội Nga. Từ năm 1990, ông là Phó Chủ Tịch của Văn Bút (P.E.N.) Nga. Ông cũng được đề nghị và thành hội viên danh dự của Hàn Lâm Viện Văn Hóa và Khoa Học Hoa Kỳ (American Academy of Arts and Sciences).

Sau khi Gorbachev nắm quyền, ông đã viết nhiều về thời đại của Stalin trong nhật báo "Ogonek". Cũng như ông báo động cho công chúng biết những hậu quả khủng khiếp của việc Hồ Baikal bị ô nhiễm. Cũng như ông lên tiếng hô hào để thành lập một tượng đài tưởng niệm những nạn nhân của Stalin xây dựng đối diện với tổng hành dinh của KGB ở Lubianka . Năm 1995 ông viết "Don't Die Before You're Dead" với cái nhìn điều cốt và suy tư châm biếm qua biển cổ đảo chính hụt năm 1991 làm sụp đổ hoàn toàn chế độ cộng sản dẫn đến việc Boris Yeltsyn lên nắm quyền.

Thơ của Yvetushenko là của một người học hỏi nhiều từ đời sống. Như bài thơ "Learn More About" mà tôi xin được dịch như sau:

Thi sĩ viết tự truyện trong thơ chính mình
Còn nhiều điều nữa chỉ là ghi chú
Thơ vĩ đại nhiều hơn là những lời cổ vấn.
Lòng đố kỵ tự lãng mạ chính nó.
Trong mỗi một người đàn ông chết mang nỗi chết theo cùng
Hạt tuyết đầu tiên và nụ hôn và sự chiến đấu
Không có đám đông chết nhưng thế giới chết trong họ
Khi thời tự do ngôn luận
Tôi đã tìm được rằng phần chính yếu của đám đông
Đã không hề môi nói bất cứ điều gì
Hắn là người thông tuệ ở trong lòng
khao khát bởi những nan lòng đã có.
Ngang ngựa tài năng anh, không phải
Là tuổi tác.
Thời gian đặt khoảng cách giữa chúng thành điều ngăn trở.
Mọi điều tôi làm. Tôi hành động theo chính yếu
Món súp củ cải đỏ của dân Nga.
Bạn có thể thả vào đó củ cải đường,
Cà rốt, cải bắp, hành, tất cả những gì anh muốn
Vậy cái gì quan trọng trong kết quả, mùi vị của nồi súp.
Ở nước Nga, tất cả những tên chuyên chế đều dính ninh rằng
Thi sĩ là kẻ thù tệ hại nhất của chúng.

Trong gần nửa thế kỷ cầm bút, từ một người làm thơ quá quen thuộc với sự
xưng tụng lãnh tụ thời Stalin, Yvetushenko đã biến thi ca mình thành tuyên ngôn của
lương tri, có khi mạnh mẽ thẳng thắn, có lúc cay đắng giận dữ nhưng chất tích cực
rất rõ từ sinh lực và lòng nhiệt thành. Với người Hoa Kỳ, người ta nhìn ở ông một
phần của Walt Whitman cộng chung với một phần của Bob Dylan. Còn với người
Nga, ông là một tên tuổi lớn, biểu hiện cho tinh thần của xứ sở ông. Ông là người
dám nói lên những điều của sự thật dù trong chế độ chuyên chế không ai dám nói.